

ЗАВМЧАЈ

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ И ПОУКУ.

Број 5.

У Новоме Саду 29. Јануара 1878.

Год. I.

Љубав у браку.

НОВЕЛА.

(Н а с т а в а к.)

14. јуна.

Доживио сам данас чудан призор. Сећамо баш за ручком, кад у један мах уђе нам у собу нека жена и стаде ме љубити у руку, хвалећи моју вештину и доброту. Испрва је не могах познати, али одмах затим паде ми на ум, да је то мати онога дечака, којег сам пре неки дан излечио од дифтеридите. Ја нисам баш велики пријатељ сентименталних сценија, али матери! ко би могао замерити душевну јој побуду. Рекох јој, да сам вршио само лекарску дужност, ништа више. Али заман, она се утиша тек онда, кад признадох, да сам једини избавитељ јединчета јој.

За све време гледала ме Марија ћутећи, и кад се жена удали, опазих, да јој кану тешка суза са трепавица.

Од куда те осетљивости? Та она и не зна, шта је то: мати! Ваљда је плакала из чиста саучешћа, видећи другу жену, где плаче? Женско је срце вечита загонетка. Ипак зато осећам у себи мир, задовољство, јер се уверих, да је добра срца.

У опште, добра је душа. Она већ савнаде, шта радо једем, па не прође који дан,

а оно долазе на сто мени најмилија јела. Рекох јој, да ме мази.

У кавани нисам био већ два дана. Топло је, па ме мрзи да идем одмах после ручка, кад је најжешћа врућина. Претплатио сам се на неколико новина, да имам шта да читам, те да се тако одржим на површини политичнога положаја.

23. јуна.

Донео сам Марији нов шепир, са свим по сезони. Онај стари и тако је изишао из моде и баш није јој ни стајао по најбоље. Ја знам, да би она умела себи избрати бољи и удеснији, али држим, да ћу је тако изненадити и ваљда обрадовати. И заиста, радовала се као мало дете; одмах га је метла на главу. Позовем је, да се мало прођемо заједно, не одмах, пред вече. Она пристаде радо на мој предлог: и тако се још нисмо шетали заједно! Да, да, треба, треба; добро те сам споменуо, ако ничега, а оно бар света ради — не мора имати наш кум право.

На шеталишту беше доста света: румених ружа, накићених лала, свежих пупољака. Седнемо за сто и наручимо сладоледа. Са свих страна гледаху нас људи, и мени тек

сад паде на ум, да се владам као прави филитар; добро те није недеља или какав празник. Док сам се бавио на универзитету, могадох се смејати свагда, кад год сам замислио себе као човека ожењена. Идеш смирено са женом испод руке, неки ти се јављају, неким се јављаш ти и тако даље. Једва сам се утишао, кад остависмо светску грају и кад ходасмо по усамљеним стазама. И Марији беше пријатније, што се уклонисмо од света.

Кад дођосмо кући, седе за гласовир — преда мном још није никад учинила то — и почне свирати, тако дивно, тако слатко, да сам ућутао и нехотице, пажљиво слушајући њезину свирку. Нисам знао још до сад, да у свирци лежи таква чаролија, чинило ми се, као да слушам речи.

Баш сам јој благодаран, што ме развесели тако.

11. јула.

Посетила нас је тетка наша. Затекао сам је кад дођох кући, у живоме разговору са Маријом. Као да су ме исчекивали већ по одавно, јер ме у глас поздравеше веселом добродошлицом. На столу беше спремљено све за ужину; кава није смела изостати.

Кад седосмо за сто — тетка у зачељу — и кад пописмо каву, текао је разговор и сам. Давно се нисам занимао тако повољно. Понајвише говорила је тетка, Марија нас служаше хитро и љубазно, час устане, час опет седне: бадава, домаћица има увек посла. Кад и кад одговараше на теткина питања, одговори беху јој кратки и на своме месту. Пажљиво сам слушао њезине назоре и чини ми се, да сам је гледао по гдекоји пут са свим другим очима, него иначе. Што год је рекла, имало је смисла, доста је читала, и што је најглавније, не без успеха. Баш ћу се потрудити, да јој изобразим дух — кад ми је већ жена.

26. јула.

Био сам зловољан и пун бриге, кад дођох кући. Имам тешкога болесника, у врућици је а кризе још нема. Већ у ходнику чуо сам Маријино весело певање; ваљда има друштва, ваљда је посетише другарице, помислих. Али не беше тако, она је седела за гласовиром сама.

Кад уђох у собу, устаде и пружи ми руку.

„Шта си тако зловољан?“ запита ме тихо.

Кажем јој узрок.

„То је жалосно“, рече, „али даће боље те ће се окренути болест на боље“.

„Имам слабе наде“, одговорим јој. „Врућица је тешка боља и врло опасна. Још ћу вечерас отићи њему, да видим, да ли су њега упливисали нарав и лек“.

„И треба да му одеш“, рече тихим гласом, „могу мислити, како те дочекују тамо кад у теби гледе спасење своје. Хтела сам да ти свирам и певам, али сад нећу док не чујем, да му је боље. Не бих ни могла да ме тераш, а то зацело нећеш“.

„Нећу, нећу. Шта више, непријатно ме дирнуло, да се у мојој кући пева и свира кад ми болесник можда издише“.

Стадох ходати по соби горе-доле. Марија склопи гласовир и седне до прозора, уз неку радњу у руке.

30. јула.

Болеснику ми је боље. Кризу је претрпео и сад се опоравља по мало. Марија пева и свира, и кад сам код куће и кад нисам. Волим што је добра срца и нежна осећаја.

10. августа.

Био сам код тетке. Чим сам ступио у собу, пољубим је у руку. Она ме зачуђено запита, шта ће то рећи, кад ми то није иначе обичај.

„Хоћу да вам се захвалим, што сте се оженили са Маријом“, рекох узбуђено. „Здовољан сам с њоме и држим, да је и она са мном. Скромна је и паметна, као што треба да је права жена; никад не прелазе свој делокруг. У кући је све у своме ред све на своме месту. Шта више, она ми змењује и мушко друштво, јер с њоме могу говорити и о онаким предметима, о којима се не да говорити баш са сваком женом. Увек љубавица је“.

Моја се тетка насмеши па рече:

„Знала сам јој срце, какво је, а познате и тебе Лазо. Твоји су родитељи умрли кад си био још дете и на мени је остала брига, да те одхраним и упутим на прав пут. Ја сам извршила савесно своју дужност тим пре, што ни сама не имадох деце. а Марија ми је расла, тако рећи пред очима. Знала сам ја њу добро: она беше увек паметна девојка. Знала сам, шта сам радила“.

„Право да вам кажем тетка, нисам била испрва са свим задовољан. Зашто? Не знам. Нашао сам се у браку, па шта знадох рећи! Да нисам имао толико посла ван куће, да сам био осуђен, да седим по вас да

у соби, ко зна, како би се до сад свршио мој брак. Већ по себи био бих несретан човек, као бадавација: незадовољан, немио, неиграпан, једном речи, несносан, па би ми Марија додијала, пре него што бих је и позвао честито. Бадава, задовољство, па затим и срећа лежи у раду. Ко је уверен, да је отпратио своју дужност као човек, тај мора бити и сам собом задовољан. А кад већ дође до тога степена, до тога уверења, онда је

(Наставиће се).

Крај стуба слободе.

(Наставак.)

То жирондистичко министарство било је веома несретно састављено. Најмудрији је био у том министарству Димурје, у толико опасности, што није био човек од начела, те је час с краљем и краљицом између четир ока играо улогу ројалисте, час опет у клубу јакобинском улогу револуционарца. Револуција, то је била за њ лепа драма, која му је карактер дати попрште за његове способности и славе за женијалност његову. Био је то велики човек, који се потчињавао догађајима; да револуција није изабрала за свога ђенерала и избавитеља, он би лако могао постати ђенералом и избавитељем оних, који склопише савез против револуције. Димурје не беше јунак каквог начела, него јунак прилике и догађаја.

Госпа Ролан била је прва, која је својим инстинктом проникла у дубину душе тога човека. Димурје, крај све вештине своје у монашању, није могао занети ту женску, јер не имађаше оног родољубног пожртвовања, чему се једино она поклонила. Таки после првог састанка рекла је своме мужу: „Узми се на ум; тај човек лако се може направити господарем и изгонити из министарства своје другове, који га тамо уведоше.“

На тај начин било је то министарство поцепано одма у почетку и није могло ни додати до слободне одлуке да дође. Двор је знао, да се користи том приликом и с дана на дан подлагао је јавне послове, који су прешли на њ. Своје саизволе на скупштинске закључке погледу племства и свештенства непрестанце ускраћивао. Како је Ролан примио одговорност министарства унутарњих послова, то је у опасности био, да недође у крив положај према народу и својој странци. По наговору своје тачке одлучи се да

и срећа ту, па ма му се чанак и не преливао. И сад с богом драга тетка, идем кући; нисам био од јутрос тамо“.

При поласку ми поклонил се тетка румену ружу, таман расцветану, а ја, чим дођох кући, дадем је Марији. Обрадовао сам је тиме, јер јој очи играху и рука јој дркташе, кад узме од мене красну ружу. Уверен сам, да јој је та ружа милија, него ма какав скупоцени дар, јер говори много, много.

писму на краља изложи своје назоре. У том знаменитом писму, које је написала сама госпођа Ролан, изјавио је министар краљу ово: „Ствари немогу тако остати. Ово је стање критично, којем се мора каквом насилном променом крај учинити. Француска имаде устав, којег мањина поткопава, а већина брани.“ После објашњења француског стања вели се у том писму даље овако: „Срцба народна биће страшна, ако народ не буде у вама поверења стекао. Али то поверење нећете задобити речима, него само делима. Дајте доставерне залоге о вашој искрености. Две су важне одлуке на пример донете, које се тичу државног благостања, ако се устежете, да их одобрите, пробудићете неповерљивост. Узмите се на ум! Неповерљивост није далеко од мржње, а мржња се неустручава од злочина. Ако револуцију не задовољите, биће крвљу запечаћена.“

*

Као што је Ролан предвиђао, то је писмо кризу изазвало. Да нису остали министри Роланда напустили, краљ би се двапут промислио, пре но што би отпустио најпре Сервана, пак онда Клавјера и Роланда. Димурје се не би усудио, да на место отступелих министара постави два фељантинца, а сам да задржи уз министарство спољних послова још и министарство рата.

Одлучност Роланова изазвала је кризу, те је он по томе дужан био, да земљи и народу у тој ствари разјаснења даде. Законодавној скупштини саопштио је оно писмо, које је краљу писао. Скупштина закључи, да то писмо штампа, разашље га по целој земљи и изјави, да отпуштени министри ужи-

После неколико дана иступи и Димурје из министарства, јер нехтеде потписати краљев veto против скупштинског закључка у погледу свештенства.

*

Међу тим је рат оглашен савезницима, који усташе против слободе француске. У народној скупштини прочитан је манифест на народе, у коме је ово стајало: „Сваки народ има право, да себи законе поставља и да их по вољи мења. Француски је народ морао помишљати, да ће таку просту истину признавати сви владари. Преварио се у тој нади. Склопио се савез против његове независности; никад није охолост престолна већим безобразлуком увредила величанство народно. Разлози, које деспоти наводе против Француске, то су саме погрде на слободу француску. Та вређајућа охолост не може застрашити Француску, но ће јој само увеличати одважност.“

Тај рат у почетку своје није био сретан по револуцију. Тада још није било републиканских ђенерала, који би улили духа слободе у војску и тако је повели слави и победи. План ратни, да се Белгија поседне и узбуни није пошао за руком, једно, што су војсковође споре биле, друго, што није војска ваљано дисциплинирана била.

Ти ратни догађаји на граници још су појачали узрујаност, која је тад у престоници и у земљи владала. Краљ је отпустио министарство народно и предао крму државну у руке познатих назадњака. Шта је преостало народу, шта ли народној скупштини, да у такој прилици предузме, па да се избави земља и слобода од опасности? Остао је једини пут, пут револуције. Без одлагања морало се тим путем поћи. Ако би се устезали чланови законодавне скупштине, да врше своју дужност у томе погледу, то је морао сам народ прихватити дело револуционарно и тако показати пута законитим претставницима својим.

*

Мора се признати, да Французи нису са оним достојанством срушили краљевски престо, какво би доликовало тако великом повесничком чину. Крива је жирондистичка странка, што није борбу извојевала у скупштини самој, где је већину имала, него је пренела на улицу. За ту отворену борбу није имала духа и одважности, а нестрпљива је била та

тога се прихватила сумњива сретства и хтео да је околишом да сруши краља и престол. Покренула је светину 20. јунија, која је дошла у краљевску палату. Краљ је тада не знао колико сахата морао, да прима тај пук и да слуша погрде и претње. То је исто морала поднети и краљица, јер је са њом грдње могла из оближње одаје чути. Светина је краља и сина му нагомила, да метну у кобинску капу на главу. Једва једном дође Петијон и наговори народ, да изиђе из палате.

Том приликом није краљевска породица телесно рањена, али је достојанство и понос краљевски у срце згођен. Увреде, које мораде краљ са женом својом тога дана поднети, те се незаборављају нити се кад опрштају. С тога се не могу никад правдати па ни извињавати. Опасног противника ваљало је мејдан изазвати, па ако је потреба и уштити. Изметнути га пак руглу, а необезбедити га, то је грозно и непаметно.

Да је тим чином била промашена мета, то се видло из последица. Крај свега тога, што је краљу на тако суров начин предочена била његова немоћ, он је и на даље остао упоран при својој политици. Народној скупштини погледу свештенства није ни после 20. јунија хтео да попусти.

*

Несрећа је за краља била, што су и са његови пријатељи неспретним делима копали гроб. Емигранти и надуте војсковође непријатељи француских радиле су такође у прилогу револуцији и републици. Херцег брауншвајгски потписао је манифест на Французе, којег су емигранти саставили и то веома лудо. У том манифесту вређао француски народ, претили народној скупштини, вароши Паризу, народној гарди и сваком појединцу слободњаку, за случај, да се какво насиље против краља и породице му учини; ако би се покорили париски становници и покајали, ће се њихова царска и краљевска величанства, кад уђу победно у престоницу, заузети код краља Људевита, да им опрости њихове заблуде. Така охола надутост могла је се до безкрајности огорчити француски народ који се заносио за новим поретком и ошављен био за своју слободу и самосталност. Француски народ виде поново ниски и осталих тљив дух своје властеле, наравствену покорност тих пребегица, који му име и странам светом срамотише.

Срчба народна морала се излити над главом краљевом. У народној скупштини донета је одлука, да је отаџбина у опасности. По департаментама све је већ удешено било, да се према закључку скупштинском 20.000 улогори пред Паризом. Са жарког југа, из Прованса долазише јунаци певајући марсељезу. Опаљена ратоборна лица, њихове светле очи, њихова фригијска капа, чудновато им оружје, зелено грање, од којег је сен падала на црвену им капу, — тако је чета марсељска пролазила села и градове француске певајући знамениту револуционарну песму, у којој се прети деспотима, а поздравља дан славе и слободе. Глас те песме био је местимице свечан, као смрт, а местимице весео, као што је бесамртно поуздање у родољубља. Народу се причинјавало као да чује одјек из Термопила. Било је то певано јунаштво. Ко је чуо те звуке, тај се у мислима занео на само разбојиште, где крв попрскује убојну заставу.

Гомилама је пристајао народ уз Марсељце, који се Паризу приближаваху. Изгледало је, као да је та гомила оживела револуционарна идеја, која ће да разори последње заостатке престолне. Човек је том песмом постао оруђе одушевљења. Победа и смрт венчале су се у звуцима те песме, коју је певало родољубље; ал' и народни гњев. Та је песма одводила борце на границу, ал' је и пратила жртве на губилиште. Тако је марсељска била песма славе, ал' и подвик самртни. Славна ил' суморна уливала је поуздање отаџбини, ал' и ужаса синовима француским.

*

Јакобинци су тада склопили један усташки одбор и спремали париске становнике по

предграђама за велики јуриш против краљевства. На дан 10. августа, око поноћи, зазвонише звона на узбуну. Са зором се кретаху колоне против тиљерија. И они, што из приморја дођоше и париска светина, све се то упутило једној мети. У напред се видило, да овога пута неће проћи краљевски престо онако олако, као 20. јунија. И краљ се спремио у палати за обрану, прибрав око себе личне присталице и швајцарце.

Бура народна све је непогоднија постала. Већ су и топови били наперени на двор. Коловође продреше на све уласке, а народ искаше гласно краљево свргнуће. У такој прилици одлучи се краљ, да послуша савет који му је у тај мах дат да са својом породицом оде у средину народне скупштине и тамо потражи заклона и заштите. Ту је шеснајст сахата са својима у једној ложи провео и гледао рођеним очима, како заступници народни разбијају круну краљева француских.

Тек што је краљ отишао из палате, продре народ у двор; швајцарска гарда, последњи ослонац монархични, одважно се одупирала том продирању. Кад је пак топовска грмљавина у блиској скупштинској дворани одјекнула, озлојеђени посланици изнудише од краља, да својој гарди забрани пуцање. Тиме је краљ напустио и оне, који се за њ жртвоваху. Да је био јуначан, радије би на челу својих верних погинуо усред двора свога. Да је био мученик, себе би жртвовао да спасе своје присталице. Није истина био кукавица, али неспособан беше за рад. Био је човек, који се колебао непрестанце.

(Наставиће се).

Видовњак.

НОВЕЛА Рудолфа Линдау-а.

(Свршетак).

Једно тако јогунасто лице било је у мог нешто само старијег брата; друго опет неког младог девојчета, пријатељице моје сестре, која је сваког дана долазила у нашу кућу, и коју сам изпотаје обожавао.

„Како је то,“ питао сам се, „да то двоје немогу старима да направим?“ — Покријем руком очи, па се удубим у мисли о томе. За тим их спазим обоје бледи са склопљеним очима — али млађане црте непромењене.

Наскоро после тога видех их мртве, исто онако како су ми се приказале духовним очима

мојим. Несрећа их снашла, кад су се једном по води возили, па се удавили.

Уз дубоку бољу услед губитка двоје драгих срцу моме, скоро хтедох да полудим, јер сазнадох том приликом, да сам видовит човек. Поболим се. Неколико недеља лежао сам, колебајући се између смрти и живота. Оздравим од грознице, која ме у мало није у гроб одпратила; али нисам оздравио од оне старе и страшне болести која ме је већ две године мучила.

Повучем се за читаву годину на једно пољско добро далеко од престонице. Тамо сам живио

скоро сасвим усамљен. Моје су слуге били стари људи, са благим лицем, или њихова деца. Са највећом брижљивошћу одабрао сам их међу мужицима мога оца. Осим њих, нико ми се није смео приближити: нисам тео никога да видим.

Једног дана дуго време доведе ме до те несретне мисли, да и своје рођено лице подвргнем испиту, као што сам и друга подвргавао, која сам у животу сретао. И моје лице нисам могао старим направити. Видио сам се са светлим очима упалим образима и бледим челом — али ми је лице било младо, па младо.

— „Ја ћу рано умрети као Алексије и Софија,“ рекох у себи, али то ме није баш ни разжалостило. Живот ми је постао теретан, а тек ми је двадесет и две године било.

Кад је наступила друга зима, дотужала ми је тешка самоћа. Одем на неколико дана у Москву, па ћу одатле у Париз. Хтедох покушати, да се још једном разведрим у кратком животу, што ми је још претстојао: хтео сам да видим пре смрти и своју сестру, грофицу Виљерову.

На дугом путу опет сам као и пређе посматрао сва нова лица, која сам сусретао. Већ ми је управо немогуће било, да друкчије гледам лица него у њиховом будућем облику. Навикао сам се на то. Живио сам тако рећи у друштву старих људи, који су имали младолику образину, али која је за мене са свим провидљива била. Из те образине лако сам познао право лице. Неки су били погодни, добри. Тима сам се радо придруживао. Други су били гнусни. Те сам просто избегавао, као што обично избегавам непријатне људе у друштву. Мене су држали, да сам ћудљив; називали су ме особењаком. Морао сам све то подносити.

Али моја болест имала је још друкче и страшније да се унапреди. То сам докучио први пут онда, кад сам путовао у Париз.

Кад се кренуо влак, на коме сам путовао, из Вервјера, уђе у купе цедуљар жељезнички, да прегледи путне билеге у путника. Тај је имао „упорно“ — „рефрактерно“ лице. Гледао сам тог човека са тугом у срцу, јер је осуђен на рану смрт, кад усред гледања приметим одједаред са свим јасно широку, црвену пругу, налик на страшну рану, на његовом челу. Немогах скинути ока са тог човека, док је год у нашем купеју био, и посматрао сам га на свакој станици, где смо се год задржавали. Био је то леп, окретан млад човек, који као да је на жељезници међ чиновницима њиховим вазда пријатеља имао, с којима се обично разговарао за време задржавања све до последњег тренутка. Обично је док се

да се влак лагано крене, па је онда трчао крај њега, док није до својих кола стигао и тад је лако и лагано скочио на даску, која је изван кола намештена за улазак и излазак.

У Сен-Кантену тај се човек нешто задоцнио. Посматрао сам га с прозора мог купеја. Једва тешком муком и у највећем трку дочепао се још последњих кола, која су оштро јурила. Видех га где скаче и даску ногом додирује. Руком се хтео да ухвати, али помери. Заљуља се и — паде. Чуо сам јаук. Одма за тим зазвижди влак и заустави се. Више цедуљара искочише из кола и отрчаше неколико стотина коракљаја натраг — и после неколико тренутака донесоше свог мртвог друга. — Пао је лицем на шине и разбио је лубању. На челу сам му видио отворену, крваву рану.

Да ли сам требао све то држати, да су празне маште? — То не могах више, и ако ми разум још не беше савладан и ако се памет моја отимала, да непризна оно, што је надприродно и неразумно, као сушту истину. — Зар је то био само случај, да ми моје уображење, мој духовни поглед нацрта три особе, док су још у животу биле, баш онако, како сам их наскоро за тим као мртве видио? — Сваки је други могао то тврдити, могао је слећи рамени на моје назоре и означити их као патолошке појаве; сваки је други смео бити тог мишљења, да ми непрестано раздражена фантазија изводи слике, о којима ми памет правог рачуна неможе дати, тако, да сам бајаги држао, да ми се још пре збиље привиђало — ја пак сам нисам се могао са тим тешити. Не, морао сам признати, да је било људи којима сам скору смрт предвиђао на непојмљив, нерајашњив, страховит начин; које сам видио онако, како ће као мртви изгледати. — Видио сам убијцу Бешуара, у жељезници, још за живота, како је с мртвим, белим очима крај мене седио; видио сам Моферата, кад год сам га мојим унутарњим очима посматрао, са самртном раном на прсима.

После двобоја с мојим несретним пријатељем мишљах, да ћу с нова оживети. Некако ми се била укоренила та мисао, да ћу га ја убити, ако се кад год с њиме на мејдану огледам. — Двобој се збио. Он је мене ранио; и ја сам га у себи за то благосиљао. Кад сам се једаред преварио, рекох у себи, кад моје духовне очинису биле непогрешиве, е, онда су ме могле посто пута варати, онда је све оно изгубило своју вредност, што мишљах да њима видим. Пустиснови, тавни производи моје болесне фантазије бежу то, које је бели данак разгонио, које је јасан разум уништио. Тако сам мислио — па сам

како друкчије. Радо сам хтео, да на тај начин сретан будем. Живот ми опет изгледаше тако леп! Надах се, да ћу још дуго у радости и миру уживати... Тако је било јуче; тако још пре неколико часова... Сад је нестала сва моја срећа! — Знам, да је Гастон убијен; да се нисам преварио... па знадем, и то с највећом сигурношћу, да ћу и сам скоро умрети. — Ја немам више у моме животу шта очекивати. Све је изгубљено, за навек изгубљено.

* * *

Стаковић клону на столицу и поклопи лице рукама. Плакао је на глас. У замах сам покушавао да га умирим. Напоследку се одлучим, да зовнем његовог старог слугу, који му на руском матерњем језику, који нисам разумевао, рече неколико благих речи и тиме га приволе, да у постељу легне. — Оставим за тим Стаковића и одвезем се до лекара. Срећом га затечем код куће, па како је мој стари познаник био, то је драговољно, и ако тако доцне, пошао са мном к мом болесном пријатељу. — Нашли смо га, где спава. Превртао се немирно по постељи и кроз сан је говорио неке неразумљиве речи. Лекар му је опипао било. „Јака грозница“, рече. За тим му препише неку медицину и обећа, да ће сутра опет доћи.

Ја сам још до неко доба те ноћи будан преседио код Стаковића; пред зору сам осећао велики умор; па како је већ и болесник мирнији био, и по свим знацима тврдо спавао, то се упутим своме стану препоручив старом слуги руском, да неизлази из собе свога господара.

Сутра дан се касно пробудим. Брзо се обучем и одем Стаковићу. Вратар ме на степени задржи.

„Нећете никога наћи,“ рече ми, „господин гроф и слуга одпутовали су данас рано у 7 сахата“.

„Куда?“ упитам зачуђено.

„То не знам. — Гроф је крај мене протрчао, сео у кола, а није ме ни погледао. Слуга је носио малу путничку торбу и рекао ми само толико, да одлазе на неколико дана. Више што не знам. Није много, ал' ви разумете...“

Нисам га дочекао да сврши, него се пожури до грофице Виљерове. —

„Милостива госпа није код куће,“ рекоше ми тамо.

Сад ми је још преостала госпођа Мони. — Ту ме одма приме. Она није чекала, да је ја ословим.

„Можете ли ми разјаснити, шта ово значи?“ питаше ме у великом узбуђењу. Ту ми показа неколико једва читких врста. Ово је било написано:

„Морам се одрећи све среће мога живота. Не срдити се на мене; ја сам невин. Жалите ме;

ја сам невин. Жалите ме; ја сам несретан човек. Утешите Марију! Борис Стаковић.“

Шта би користило, да сам је потанко обавештавао? Рад извине свога пријатеља могао бих само толико навести, да држим, да је полудио. То неби ни једној страни помогло. — Нисам хтео да погорем све лађе; можда ће се још све у ред довести. С тога рекох, да је Борис синоћ напрасно грозницу добио и јутрос рано одпутовао, писмо је очевидно писано у болесном, узбуђеном стању; госпођа Мони нека не полаже велике вредности том писму и нека не осуђује због тог самог писца пре, но што га не буде саслушала, кад једном оздрави. Затим се уклоним, да неслушам запомагања женска.

После тога нисам дуго ништа чуо о Борису Стаковићу. Покушавао сам чешће, да се састанем с грофицом Виљеровом, ал' како је она тај састанак очевидно избегавала, то сам морао напустити ту жељу. Мислио сам, да јој је тешко, да са мном говори о душевном стању свог брата. Нисам јој хтео моју посету наметати, него је писмом замолим, да ме о Борису извести. Она ми одма одговори врло учтиво и врло укратко.

„Мој је брат болестан, и на лекарски савет отишао је у јужну Русију на једно пољско добро своје. Мило ће ми бити, ако вам узмогу што скорије, као што се надам, повољнијих вести о Борису доставити.“

Године су пролазиле. Госпођа грофица није ми више никад писала. Сигурно није имала повољних и радосних вести за мене; а није држала за пужно, да ми саопштава тужне вести. Не знам, шта се с несретним Стаковићем догодило. Да је оздравио и излечио се, зацело би што чуо о њему; а ако је још у животу, можда ћемо се састати у овом „маленом свету.“

Марију Масјеву није с тога љубав уморила, што ју је вереник на тако загонетан начин оставио, него се брзо утешила, и то је по мом мњењу врло паметно учинила. Удала се за неког обичног богатог поседника из Нормандије, и мени се чини, да им је брак сретан. Пре негде видео сам је у Паризу, где се са два своја красна детета у шетњи провађа. Смешкала се пријатно, поносно, задовољно. Изгледала је, као да јој срећу ништа помутити неможе, као да ће и као старица исто тако лепа и добра морати изгледати као сад као млада мати. — Паметна жена, која се небрине сувише за будућност, те живи у садашности! Она ме је погледала; али ме није познала; очевидно је заборавила на тужну прошлост. Ја је нисам хтео потсећати, те прођем мимо ње а нисам јој се јавио.

Књижевне белешке.

(Песме Бранка Радичевића) изашле су као свеска IV. „библиотеке за народ“ у српској књижари браће М. Поповића у Новоме Саду. Ово је сад пето издање Бранкових песама. Попуњено је са три до сад нештампане песме, од којих су две првенчад Бранкова, које је спевао немачким језиком. Књизи је овој додата слика Бранкова с факсимилом потписа му, и опширнијим животописом од професора А. Сандића. Издање је ово од три врсте: на наранџастој, велинској и на обичној артији, те по томе и цена различна, и удешена, да је свака набавити може. Штампарски је посао угледан. Књига износи 21 штампан табак. И тако се још и већма издањем овим прилика даје, да се у што ширем кругу испуне Бранкове речи:

„Ал' што пева неће пропанути,
након мене хоће останути,
док се поје, док се винце пије,
док се коло око свирца вије,
докле срце за срцем уздише —
е па дотле, а куда ћу више“

(Руска књижевност год. 1877.) На дневноме су реду многобројни описи са бојнога поља, који у разним брошкурама уносе у руски народ тај свети бој за ослобођење словенскога света. Међу песницима заузимаше прво место Некрасов, чији глас слушаше народ поштовањем и уважањем. Међу новелистама ваља споменути кнеза Мечерскога, који описује „више“ кругове у Петрограду, даље су новелисте Мелников, Максимов, гроф Толстој и Иван Тургенев, који и те године умножише број ваљаних новела и романа. На историјскоме пољу ваља споменути Соловјеву огромну „историју рускога народа“, од које угледа света 27. свеска и која описује догађаје године 1766—1768.

(Књижевна радња у Немаца год. 1877.) По званичноме извештају Хинрихове књижаре у Липискоме, која има налог од „Börsenverein der deutschen Buchhändler“, да увађа у каталог све немачке новости у књижарском листу, износи сума свих новости и продужења на књижевном пољу знаменити број од 16.437. За последњих осам година изишло је на немачкоме језику 117.568 разних књига. Наравно, да се овде не узима у обзир у колико је комада штампано по једно издање, већ само колико је изишло на свет разноврсних књига.

(Предавање о санскритскоме језику у Букурешту.) Др. Георгијан почео је месеца новембра 1877. да предаје у Букурешту санскритски језик. Ово је први појав, да се на европскоме југоистоку предаје тај прајезик.

(Руска академија знаности.) 29. дец. пр. год. имала је царска академија знаности у Петрограду свечану седницу. Ван других ствари, решено је још, да се више не издају награде за драматска дела, пошто није више нужно, да се подстичу писци у томе правцу. Велика се пажња обраћала на истраживање старе руске књижевности и старога језика, и академија потпомагаше варшавскога професора Калозова при његовоме истраживању у северним губернијама. Узет је на знање и реферат Женина о руским на-

родним песмама. При закључку седнице читаше тајник имени нових почасних и дописних чланова. За почасног члана био изабран К. К. Лидерс, управитељ телеграфског департмана за дописне: 1) у физико-математичкоме одељењу: Т. А. Бредихин, управитељ московске опсерваторије; Н. Н. Бекетов, професор химије у Харкову; Вилем Томсон; И. Баред у Прага; 2) у одељењу за руски језик и књижевност: Т. М. Достојевски; Милан Ђ. Милићевић, секретар у министарству просвете у Београду; А. О. Потера, помоћник у краљевској музеју; 3) у историјско-филолошкоме одељењу: Ф. Хирш, професор у Берлину; пуковник Н. Ф. Добровински у Петрограда; Хр. Френер из Париза; Х. Кајл из Хале.

Различности.

(Књижевно вече.) Овде у Новом Саду сложили су књижевници и сви они, који се у опште за литературу интересују, да се сваке недеље по једанпут у вече у просторијама читаоничким састану, и ту крај чаше вина или чаја проведу то вече измењивајући мисли о предметима, који су општег или народног значаја. До сада су два така вечера била прошлог и предпрошлог четвртка. Првог се разговарало поглавито о хуманом и реалном образовању и да ли и које треба код нашег народа да превалира. Другог вечера било је разговора о глаголици, славенском писму и томе: да ли је и каква је пропаганда нужна за одржавање једне народности. Те вечери стиглоше важне политичне вести са истока, па је с тога и разговор нешто разбијенији био од прошлог пута.

(Беседу) с игранком, базаром и томболом приређује Сентомашу женски одбор уочи три јерарха (29 јан.) 1877. а у корист одбору „црвенога крста“ у Београду. У програму исте беседе видимо, да ће гђца Ковачевића певати „Српску химну“, гђца Дуићерскова свирати „На те мислим гђца Давидовчева декламовати „Силници“ и гђца Михајловића певати „Мољитва сремског пустињака“.

(Последње речи на самрти) често толико вреде, колико читава историја једног живота. Најунутарњија језика самртникова избије на видик, па и оне, који се знао и лог живота вешто да претвара, одухне дах самртни обрину с лица. С тога су такве изреке од значаја и неке ће се овде да прибележимо. „Дајте, да још последњи пут чујем свирку!“ рекао је Моцарт — „Ослобођен сам!“ рече Кривел, који је у последње доба живота непрестанце стремио да не буде мучки убијен — „Све иде добро!“ Вашингтон — „Пустите да умрем уз звуке од свирке!“ Мирабо. — „Слабоље, све мирније!“ Шилер. — „Где, дође доба, кад сви вати треба!“ — Бајрон. — „Осећам, да се самом себи враћам!“ Валтер Скот. —

(Мудар закон.) У Нубији забрањује закон под казни набијања на колац матери, да икад проговори са својом удамом ћери. Мудрости тога закона имаде се захвалити, што су у тој земљи пунице сношљивије и бракови сретнији. Штета, што нема каква лека и за свекрве, које бар код српског народа већу улогу играју од пуница у брачном животу.

„Завичај“ излази сваке недеље. — Претплата се шаље администрацији „Заставе“ и „Завичаја“.

Рукописи пак, који се односе на уређење листа уредништву „Завичаја“.

Цена је листу за непретплатнике „Заставе“: на год. 3 ф. (8 дин.) на по г. 1 ф. 50 нов. (4 д.) на четврт год. 80 нов. (2 л.)

Уређује др. Милан Ђорђевић.

„Српска народна задружна штампарија“ у Новом Саду.